

Г. Б. Рудик

Абстракціонізм

АБСТРАКЦІОНІЗМ (від лат. abstractio (abstractionis) – віддалення) – напрям у мистецтві, образність якого ґрунтується на кольорі, лінії, формі та текстурі, а не на мотивах, запозичених із навколишньої реальності. У певних контекстах у такому значенні вживається поняття «нефігуративне мистецтво», «непредметне мистецтво», «нерепрезентативне мистецтво», «ненаративне мистецтво» і т. д. Виникнення А. в Європі напередодні 1-ї світової війни стало наслідком кризи ренесанс. концепції мистецтва як об'єктивно-рац. відображення фіз. реальності. Вже наприкінці 19 – поч. 20 ст. всі найзначніші мист. течії – *пуантилізм*, *фовізм*, *експресіонізм*, *кубізм*, *футуризм* – підкреслювали прірву між мистецтвом та природою, вдаючись до абстрагування в зображенні об'єктів. Засн. А. вважається рос.-укр. художник [В. Кандинський](#), який 1910–11 почав працювати в манері «вільної живописної» абстракції. 1912 росіянин М. Ларіонов (родом з України) створив перші «районістичні» твори, проголосивши непредметність основою «районізму» – нового живописного стилю. 1915 укр. художник *К. Малевич* представляє на виставці «0–10» 39 цілком непредмет. творів, образність яких зведена до початк. геометр. форм – прямокутника, кола (серед них відомий «Чорний квадрат»). Стиль цих творів визначається як «супрематизм». 1914 рос. та укр. конструктивіст *В. Татлін* створив свої рельєфи та контррельєфи, які стали першими зразками цілковитої абстракції в історії скульптури. 1915–16 у Києві художники [О. Богомазов](#) та [О. Екстер](#) під впливом «безсюжетного» нар. мистецтва створили кубофутуристичний варіант А. У цей час осередком раннього європ. А. стає Голландія – там починає активно діяти група митців «де Стайль» на чолі з Т. ван Дусбургом та П. Мондріаном. Абстракція «де Стайль» розвивалася під впливом «неопластицизму» П. Мондріана, осн. принципами якого були горизонт.-вертик. композиція та спрощення палітри до первин. кольорів. У міжвоєн. період розвиток А. значно уповільнився. Причиною цього було, з одного боку, встановлення репресив. режимів у СРСР та Німеччині, які засуджували А., з ін. – вихід на арену мистецтва нових потужних репрезентат. течій – *сюрреалізму* та «соціалістичного» (в СРСР) *реалізму*. Після закінчення 2-ї світової війни абстрактне мистецтво знову стає центром уваги Заходу – у вигляді амер. школи абстракт. експресіонізму. Джерелами творчості абстракт. експресіоністів були сюрреалізм із його ідеєю «автоматизму», абстракція В. Кандинського, сх. живопис та мистецтво давніх цивілізацій. Осн. представниками цього напрямку були Д.

Поллок, М. Ротко, В. де Кунінг, Ф. Кляйн, Б. Ньюман. Традиційно їх поділяють на «художників жесту» (з ними пов'язаний термін «живопис дії»), основою експресивності для яких був спонтанний, емоційно насичений «жест», та «художників кольорового поля», що створювали абстракцію у вигляді цілісних кольор. плям або площин. Проте нині істотнішим видається спільне прагнення цієї групи митців тими чи ін. абстракт. засобами справити безпосередній потуж. вплив на глядача, «замкнути» його в унікал. акті комунікації з твором мистецтва. Аналогічним за ідеями та їх втіленням до абстракт. експресіонізму в США був європ. рух, відомий як ташизм. Абстракт. експресіонізм багато в чому зумовив подальший розвиток сучас. мистецтва, зокрема укр. А. 90-х рр. В Україні в 60-х рр. були спроби відродити й розвинути в умовах андеґраунду ідеї А. 20-х рр. Серед художників, що в цей період працювали в напрямках геометричного, експресіоністич., знаково-символістич., мінімалістич. А., – [К. Звіринський](#), [Г. Гавриленко](#), [В. Ламах](#), [О. Соколов](#), [Л. Яструб](#), [В. Маринюк](#), [А. Суммар](#), [П. Бедзир](#), [Л. Бедзир-Кремницька](#), [В. Барський](#), [Е. Котков](#), [Ф. Юр'єв](#), [О. Мінько](#), [Р. Сельський](#) та інші. «Кольорова ідея» захоплює [Д. Дубовика](#), [О. Павлова](#). Як відомо, офіційна мист. та літ. критика в СРСР протягом десятиліть вела шалену кампанію дискредитації А. Звинувачення в А. мало політ. відтінок (антинародність, «ворожа ідеологія»). Тому творчість шістдесятників не реалізувалась як повноцінний культур. феномен, а стала ідеєю. джерелом для молодшого покоління художників, творчість яких сформувала в 90-х рр. хвилю укр. абстракції та стала оригінальним і водночас органіч. явищем укр. та світ. культури 20 ст. Сучас. укр. нефігуратив. живопис продовжує перервану традицію українського А. (означення «нефігуративний» є адекватнішим сучас. худож. матеріалові, ніж «абстрактний»). Попри всю неоднорідність проявів, третя хвиля укр. А. мала спільні передумови виникнення. Серед головних – послаблення та цілковите зникнення наприкінці 80-х рр. жорст. обмежень з боку тоталітар. естетики; ідейна спадщина модернізму шістдесятників; інформаційний бум кін. 80-х рр. – отримання необмеженого доступу до інформації про світ. худож. процеси та можливості входження в них. Для багатьох митців звернення до формал. аспектів живопису мало значення звільнення від духу нещирості та худож. вторинності, який часто супроводжував соцреаліст. фігуратив і, подібно до ситуації авангарду 20-х рр., означало «очищення мови» мистецтва, пошуку його сутності та цін-нісних засад. Так, уже від кін. 80-х рр. [Т. Сильваші](#) водночас із близькими по духу митцями – [А. Криволапом](#), [М. Кривенком](#), [Л. Маркосяном](#), [М. Гейком](#), [О. Животковим](#), [С. Животковим](#) та ін. – розробляє лінію «живописної пластики». На поч. 90-х рр. п'ятеро художників – [Т. Сильваші](#), [О. Животков](#), [М. Гейко](#), [М. Кривенко](#), [А. Криволап](#) – утворюють групу «Живописний заповідник», діяльність якої спрямована на дослідж. засад «чистої» живопис. гармонії. Близькою є ідейна основа співтворчості «пластиків» – [П. Бевзи](#), [П. Лебединця](#), [О. Литвиненка](#). Формальні проблеми в цей час розробляють [О. Павлов](#), [І. Янович](#), [В. Цюпко](#) та ін. Водночас у більшості своїх версій сучас. укр. А. поєднує формальні пошуки із серйозним смисл. навантаженням. Ідея прояву «об'єктивного» в різноманіт. версіях (Буття, Тайни, Метафізичного, Духовної Онтології,

Бога, Світла тощо) є важливою компонентою живопису Т. Сильваші, [В. Бажая](#), М. Гейка, О. Павлова, *С. Савченка, О. Петрової*. У О. Дубовика культурософ. ідея «палімпсесту» як базова смисл. одиниця зумовила сталу композицію – розкреслення квадрата полотна на чотири «світи». Основним для творчості І. Яновича, В. Бажая, П. Бевзи, П. Лебединця є «індивідуальний» елемент: пізнання об'єктивного крізь призму влас. суб'єктивності. Як формальна, так і ідейна компонента сучас. нефігуратив. живопису зазнала серйоз. впливу філософії та мистецтва Сходу. Для частини нефігуративістів – М. Кривенка, І. Яновича, О. Животкова, [О. Бабака](#), *М. Малишка* – близькою є чанська естетич. традиція, зокрема принцип «мінімум засобів – максимум виразності», який знайшов вияв у свідомому обмеженні арсеналу худож. засобів. Про вплив сх. традицій свідчить також зв'язок живопису Т. Сильваші, В. Бажая, І. Яновича, *Є. Рахманіна* з ідеями та практикою медитації, трансу, а також властиве деяким художникам перенесення акценту з об'єкта на процес творчості. «Змістовність» сучас. укр. нефігуративу виявляє його генетич. зв'язок із раннім укр. А. Загалом укр. нефігуратив 80–90-х рр. тяжіє до інтуїтив. підходу, в якому інтелектуал. досвід художника поєднується з вільною чуттєвістю. Міцний зв'язок з високою класич. традицією живопису, що є визначал. рисою третьої хвилі укр. А., виявляється як у розумінні сутності та цілей мистецтва, переважанні станк. форми і традиц. засобів, так і в «елітарному» статусі сучас. укр. нефігуративу. (Див. іл. на окремому аркуші до ст. Абстракціонізм).

Рекомендована література

1. Малевич К. Спроба визначення залежності між кольором та формою в малярстві // Нова генерація. 1930. № 6, 7;
2. Francastel P. Du cubisme a l'art abstrait. Les cahiers de R. Delaunay. Paris, 1957;
3. Прокофьев В. Н. Абстракционизм и его историческая «миссия» // Против ревизионизма в искусстве и искусствознании. Москва, 1959;
4. Стойков А. Критика абстрактного искусства и его теории. Москва, 1964;
5. Михайловский Б. В. Предшественники современного абстракционизма // О литературно-художественных течениях XX века. Москва, 1966;
6. Кеменов В. С. Против абстракционизма. Ленинград, 1969;
7. Лебедев А. К. К спорам об абстракционизме в искусстве. Москва, 1970;
8. Ballo G. Origini dell'astratismo. 1885–1919. Milan, 1980;
9. Рославец Е. Н. Разрушение образа: О некоторых тенденциях соврем. зарубеж. искусства. К., 1984;
10. Крючкова В. А. Антиискусство: Теория и практика авангардист. движений. Москва, 1985;
11. Лукшин И. Ностальгия по абстракционизму // Искусство. 1985. № 11;
12. Дуглас Ш. Казимир Малевич и истоки русского абстракционизма // Вопр. искусствознания. Москва, 1994. № 1.

Бібліографічний опис:

Абстракціонізм / Г. Б. Рудик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-42249>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).